

ΝΕΑ ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

Πρόγραμμα Σπουδών Λογοτεχνίας

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΣΕΝΑΡΙΟΥ
«ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ»

**Σχεδιασμός σεναρίου: Βασιλική Σελιώτη, Φιλολόγος, Γραφείο
Αναλυτικών Προγραμμάτων**

Αφετηρία και σταθερό σημείο αναφοράς το νέο Π.Σ. Λογοτεχνίας

Στόχος, να υπηρετηθούν οι βασικοί άξονες των Ν.Α.Π.

- **Επαρκές και συνεκτικό σώμα γνώσεων**
- **Καλλιέργεια αξιών, στάσεων και συμπεριφορών του δημοκρατικού πολίτη**
- **Ανάπτυξη ικανοτήτων-κλειδιών στον 21^ο αιώνα**

Πώς επιλέχτηκαν τα κείμενα:

ΜΕ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΠΟΥ ΑΠΟΡΡΕΟΥΝ ΑΠΟ ΤΟ Π.Σ.Λ.

Συγκεκριμένα, τα κριτήρια αυτά είναι:

- οι ειδικοί διδακτικοί στόχοι της Θ.Ε., γνωστικού και αξιακού περιεχομένου
- ο λογοτεχνικός γραμματισμός των μαθητών, που συστοιχεί με το συγκεκριμένο επίπεδο (Α' + Β' Γυμνασίου)
- η οργάνωση της διδασκαλίας με κύρια μέθοδο τη σύγκριση / συνεξέταση των κειμένων.

Έτσι, η επιλογή των κειμένων καθορίζεται από:

- ✓ έναν κοινό θεματικό πυρήνα, ώστε να υπάρχει δυνατότητα «συνομιλίας» / αντιπαραβολής τους
- ✓ το άνοιγμα και σε άλλες λογοτεχνικές παραδόσεις
- ✓ την επικαιροποίηση
- ✓ δυνάμει διαθεματικές συναρτήσεις με άλλα γνωστικά αντικείμενα
- ✓ τη σύγκριση - συνεξέταση με άλλες μορφές τέχνης

Ειδικοί διδακτικοί στόχοι θεματικής ενότητας

α) Στόχοι γνωστικού και αξιακού περιεχομένου

ο Σύγχρονα περιβαλλοντικά προβλήματα και επιπτώσεις τους στις ζωές και τις σχέσεις των ανθρώπων, εν γένει στην ποιότητα ζωής.

ο Οικολογική ευαισθητοποίηση μέσα από την «πράσινη» λογοτεχνία: εξέταση της σχέσης του δημοτικού τραγουδιού [...] με τη Φύση, ή ακόμα, η Φύση στη λογοτεχνική παράδοση άλλων, μη ευρωπαϊκών πολιτισμών (κατεξοχήν παράδειγμα τα χαικού της Άπω Ανατολής).

Ειδικοί διδακτικοί στόχοι θεματικής ενότητας

β) Λογοτεχνικός γραμματισμός (για το επίπεδο της Α΄+Β΄ Γμν.)

Θεωρία των λογοτεχνικών ειδών

- ποίηση «του εγώ»/λυρική ≠ ποίηση «του εμείς»/διδακτική
- αφήγηση «του εγώ» ≠ αφήγηση «του εμείς»
- Είδη της λαϊκής στιχουργικής και αφηγηματικής παράδοσης (δημοτικό & λαϊκό τραγούδι – θρύλοι, μύθοι, παραμύθια)

Ειδικοί διδακτικοί στόχοι Θεματικής ενότητας

β) Λογοτεχνικός γραμματισμός (συνέχ.)

«Γραμματική» της λογοτεχνικής γλώσσας

A) ποιητικός λόγος

- Η «σύνταξη» των ποιητικών προτάσεων: συμμετρία μορφής – περιεχομένου / ασύμμετρες ποιητικές συντάξεις

B) αφηγηματικός λόγος

- Τα δομικά υλικά του αφηγηματικού κόσμου
- Τα «γραμματικά πρόσωπα» της αφηγηματικής γλώσσας

Προτεινόμενα κείμενα

📖 Δημοτικό Τραγούδι, *Το τριαντάφυλλο*

📖 Ιαπωνική ποίηση, Χαϊκού

📖 *Ελληνικά Χαϊκού*

📖 Σίμου Μενάρδου, *Επιγράμματα, XXVI*

📖 Λουτσιάν Μπλάγκα (Ρουμανία), *Καλοκαίρι*

📖 Κύπρου Χρυσάνθη, *Καλοκαιρινό (καλλίγραμμα)*

Ποιοι από τους ειδικούς διδακτικούς στόχους της Θ.Ε. καλύπτονται;

Τα περιβαλλοντικά
προβλήματα

Η φύση στη
Λογοτεχνία

Ποιος (ποιοι) από τους ειδικούς
στόχους δεν καλύπτονται;

Είναι αυτό πρόβλημα;

Ένα διδακτικό σενάριο δεν καλύπτει το σύνολο των στόχων, αλλά
πραγματώνει ορισμένους απ' αυτούς.

Τι από τον λογοτεχνικό γραμματισμό καλύπτεται;

Ο αφηγηματικός
λόγος

Ο ποιητικός
λόγος

Τι δεν καλύπτεται;

Είναι αυτό πρόβλημα;

Ένα διδακτικό σενάριο δεν καλύπτει, επίσης, το σύνολο των στοιχείων λογ. γραμμ., αλλά ορισμένα απ' αυτά.

Άξονες διερεύνησης - Ενδεικτικές ερωτήσεις

- ο Μελετώντας τα δύο ποιήματα που αναφέρονται στο καλοκαίρι (Κ. Χρυσάνθη και Λ. Μπλάγκα), ποιο σας δημιουργεί πιο έντονη εντύπωση; Γιατί; Ποιο από τα δύο διαβάζεται με πιο γοργούς ρυθμούς; <λογ. γραμματισμός>
- ο Ποια ή ποιες άλλες τέχνες σας φέρνει στο νου το ποίημα του Κ. Χρυσάνθη; Πώς θα το ονομάζατε με βάση τη μορφή του; <λογ. γραμματισμός>
- ο Ποια στοιχεία συνθέτουν την ατμόσφαιρα του καλοκαιριού σε κάθε ποίημα; <γνωστικό περιεχόμενο>
- ο Να συγκρίνετε τη μορφή των δύο ποιημάτων, καθώς και τα μέσα που χρησιμοποιεί το καθένα για να σκιαγραφήσει το θέμα του. <γνωστικό περιεχόμενο / λογ. γραμματισμός>
- ο Τι αισθήματα απέναντι στην εποχή προκαλεί καθένα από τα δύο ποιήματα; <αξιακό περιεχόμενο>

Άξονες διερεύνησης - Ενδεικτικές ερωτήσεις

- ο Μελετήστε τα γιαπωνέζικα ποιήματα και στη συνέχεια τα ελληνικά αντίστοιχά τους, προσέχοντας ιδιαίτερα τον αριθμό στίχων και συλλαβών. Ποια δομή έχουν τα περισσότερα απ' αυτά; <λογ. γραμματισμός>
- ο Ένα από τα χαϊκού φαίνεται να έχει διαφορετική δομή από τα υπόλοιπα. Γιατί νομίζετε ότι συμβαίνει αυτό; <λογ. γραμματισμός>
- ο Ποιο είναι το κεντρικό στοιχείο κάθε ποιήματος, γύρω από το οποίο αναπτύσσεται το θέμα; <γνωστικό περιεχόμενο>
- ο Πώς συνδέεται μ' αυτό η ανθρώπινη παρουσία (όπου υπάρχει); <αξιακό περιεχόμενο>
- ο Πού θα κατατάσσατε τα ποιήματα αυτά: στην ποίηση «του εγώ» ή στην ποίηση «του εμείς»; (παρατηρήστε σε ποιο πρόσωπο «μιλάει» αυτός που περιγράφει και τι εκφράζει) <λογ. γραμματισμός>
- ο Αυτό το είδος ποιημάτων ονομάζεται χαϊκού. Συγκεντρώστε τώρα τα χαρακτηριστικά του σ' έναν πίνακα, προσθέτοντας οτιδήποτε άλλο παρατηρήσατε. <λογ. γραμματισμός>

Άξονες διερεύνησης - Ενδεικτικές ερωτήσεις

- ο Ως προς τι μοιάζουν τα χαϊκού με το ποίημα του Κ. Χρυσάνθη; <λογ. γραμματισμός>
- ο Συγκρίνετε τα χαϊκού με το δημοτικό τραγούδι «Το τριαντάφυλλο» ως προς το περιεχόμενο, τη δομή και τα εκφραστικά μέσα που χρησιμοποιούν και καταγράψτε όποιες ομοιότητες και διαφορές παρατηρείτε. <λογ. γραμματισμός>
- ο Να συγκρίνετε τώρα το επίγραμμα του Σ. Μενάρδου (α) με τα χαϊκού και (β) με το δημοτικό «Το τριαντάφυλλο», και να εντοπίσετε ομοιότητες και διαφορές μεταξύ τους. <λογ. γραμματισμός>
- ο Με βάση την παραπάνω σύγκριση, γιατί πιστεύετε δόθηκε ο τίτλος «επίγραμμα» στο ποίημα του Μενάρδου; <λογ. γραμματισμός>
- ο Τι συμπεράσματα βγάξετε (α) για τη σχέση κάθε λαού (ιαπωνικού και ελληνικού) με τη φύση και (β) για τη χρήση του λόγου στην αντίστοιχη ποιητική παραγωγή κάθε λαού; <γνωστικό/αξιακό περιεχόμενο>
- ο Νομίζετε ότι η σχέση του ανθρώπου με τη φύση παραμένει ίδια από εποχή σε εποχή και σε κάθε κοινωνία; Ποια σχέση έχει ο σύγχρονος άνθρωπος με τη φύση; <επικαιροποίηση>

Δημιουργική γραφή

- ο Δίνεται ένα σχήμα σχετικό με το φυσικό περιβάλλον της Κύπρου (Πενταδάχτυλος, το περίγραμμα ενός κυκλάμινου, το σχήμα της ίδιας της Κύπρου...) Οι μαθητές γράφουν πάνω στο περίγραμμα ή γεμίζουν το σχήμα με λέξεις, σχηματίζοντας έτσι ένα καλλιγράμμα. (Μπορούν, φυσικά, να επιλέξουν ένα σχήμα αδέσμευτα και να το συνδυάσουν με τον λόγο όπως επιθυμούν).
- ο Δίνονται πεντάστιχα σχετικά με το φυσικό περιβάλλον της Κύπρου (π.χ. ροζ κυκλάμινο, γκρίζο βότσαλο, πράσινο φύλλο...) Οι μαθητές ολοκληρώνουν τα χαϊκού τηρώντας αυστηρά τη δομή (5-7-5) ή, εναλλακτικά,
- ο κάθε μαθητής (ή και ομάδα μαθητών) επιλέγει μια λέξη χαρακτηριστική του φυσικού περιβάλλοντος της Κύπρου και χρησιμοποιώντας την ως πυρήνα φτιάχνει το δικό του χαϊκού.
- ο Άλλοι μαθητές προσπαθούν να συνθέσουν ένα επίγραμμα με θέμα σχετικό με το φυσικό περιβάλλον της Κύπρου ή ακόμα και δεκαπεντασύλλαβους σχετικούς με το θέμα κατά τα πρότυπα του δημοτικού τραγουδιού.

Άλλες ομαδοσυνεργατικές δημιουργικές εργασίες...

- ο Επισκεφθείτε την ιστοσελίδα <http://apotypomata.blogspot.com/2010/06/katsushika-hokusai.html>, όπου θα βρείτε πίνακες ιαπωνικής ζωγραφικής. Παρατηρείστε τους και προσπαθήστε να τους συγκρίνετε με τα χαϊκού. Τι συμπέρασμα βγάξετε για την ψυχοσύνθεση, την ευαισθησία του λαού που παρήγαγε τα εν λόγω έργα;

Ενδεικτικά...

Άλλες ομαδοσυνεργατικές δημιουργικές εργασίες...

- ο Επισκεφθείτε την ιστοσελίδα <http://www.youtube.com/watch?v=zZSHWifZT9M> όπου θα ακούσετε το τραγούδι του Ψαραντώνη Natura. Με ποιους τρόπους εκδηλώνεται σ' αυτό η ευαισθησία απέναντι στη φύση; Ποιο από τα ποιητικά είδη που είδαμε σας θυμίζει περισσότερο και γιατί;

Natura, Ψαραντώνης

Δεν παίζω πέτρα σε δεντρό
να μην του σπάσω κλώνο
πως δε μιλεί, πονεί κι αυτό
παίρνει βουβό τον πόνο.

Και τα δεντρά δακρύζουνε
όσο κι αν δε μιλούνε
γιατί σταλάζουνε νερό
όταν οι κλώνοι σπούνε.

Προτού χαλάσεις τη φωλιά
να λυπηθείς τσι κόπους 🤔
π' αναμαζώνει το πουλί
κλαδιά 'πο χίλιους τόπους.

Project...

- ο Αναζητήστε και άλλα γιαπωνέζικα χαϊκού στο διαδίκτυο ή στη βιβλιογραφία που σας δίνεται. Διαβάστε τα και φτιάξτε έναν κατάλογο με τις εποχιακές λέξεις (kigo) που αναφέρονται σε αυτά, ομαδοποιώντας τες κατά εποχή. Δοκιμάστε, κατόπιν, να διαγνώσετε πώς χρησιμοποιούνται από τους ποιητές (κυριολεκτικά; μεταφορικά;...)
- ο Κάντε κάτι ανάλογο με ελληνικά και κυπριακά χαϊκού –αν μπορείτε, αναζητήστε ανάλογα ποιήματα άλλων βαλκανικών και μεσογειακών λαών. Στο τέλος συγκρίνετε τα οικοσυστήματα, το φυσικό, δηλαδή, περιβάλλον κάθε τόπου και την επίδρασή του στην ψυχοσύνθεση των λαών.

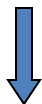
[Βασικά στοιχεία λογοτεχνικού γραμματισμού για τον εκπαιδευτικό]

ΧΑÏΚΟΥ

Ιαπωνική λυρική μορφή ποιήματος:

- 3 στίχοι
- 17 συνολικά συλλαβές

} (5-7-5 συλλαβές ανά στίχο)

στα ιαπωνικά σε μία ή σε τρεις γραμμές:
ひるからはちとかげもありくものみね

ή

ひるからは
ちとかげもあり
ものみね

} διαβάζεται με μια ανάσα

Τυπικά χαρακτηριστικά του είδους:

- λιτότητα και πυκνότητα λόγου
- φυσιολατρικός ή φυσιοκρατικός χαρακτήρας
- εποχιακή λέξη (kigo) που υποδηλώνει τη χρονική στιγμή

ΧΑΪΚΟΥ

- έμφαση στη στιγμή, στη λεπτομέρεια (το όλον μέσα στο μέρος, θέαση του κόσμου ως ολότητας που συλλαμβάνεται μέσα από το στιγμιότυπο)
- ποίηση εκλεπτυσμένης ευαισθησίας και «συναισθησίας»

Διαφορές μεταξύ ανατολικής και δυτικής παραγωγής:

➡ Οι δυτικές μεταφράσεις των γιαπωνέζικων χαϊκού δεν τηρούν πάντα την 17σύλλαβη πειθαρχία

Λίμνη παλιά

μέσα ο βάτραχος πηδά **αλλά**

Ο ήχος του νερού

Λιμνούλα παλιά·

Ο βάτραχος στον ήχο

πηδά του νερού

➡ Η εκτός Ιαπωνίας παραγωγή χαϊκού συχνά παρεκκλίνει ως προς τη θεματολογία αλλά και τη δομή από την ιαπωνική.

ΚΑΛΛΙΓΡΑΜΜΑ

(καλλιγράφημα / σχηματογράφημα)

- Είδος «οπτικής ποίησης»: οι λέξεις και φράσεις τοποθετούνται έτσι ώστε να δημιουργούνται σχήματα που σχετίζονται είτε άμεσα είτε μεταφορικά με το θέμα
- εναρμόνιση μορφής – περιεχομένου, σχήματος και λόγου (πρώτη ύλη η λέξη, αλλά μορφή δίνει η ζωγραφική απεικόνιση)
- το σχήμα αποτυπώνει τον «καμβά» του ποιήματος, ενώ οι λέξεις αποτυπώνουν τις λεπτομέρειές του. Έτσι, και το σχήμα γίνεται αποφασιστικό στοιχείο της πρόσληψης / ερμηνείας του ποιήματος (η εικόνα εξυπηρετεί την κατανόηση)
- η εμπειρία της ανάγνωσης έχει μεγαλύτερη ένταση και διάρκεια, είναι πιο ολική, καθότι «πολυτροπική» (όπως θα λέγαμε σήμερα)

ΚΑΛΛΙΓΡΑΜΜΑ

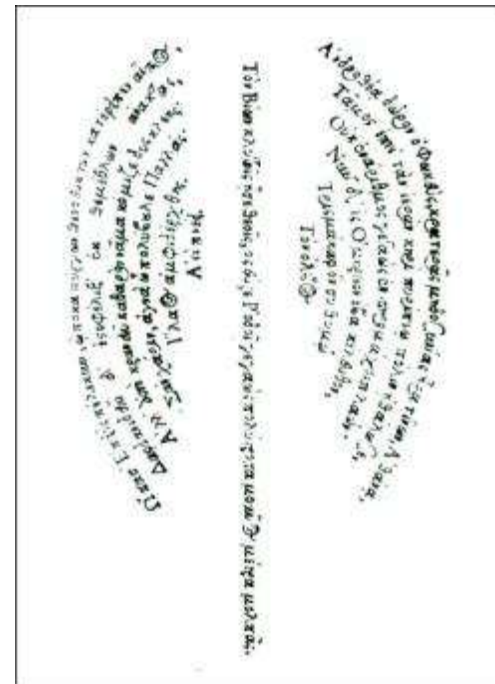
(καλλιγράφημα / σχηματογράφημα)

Ιστορική αναδρομή:

- Ως πρακτική ξεκινά με τα αρχαιοελληνικά τεχνοπαίγνια (Θεόκριτος, Σιμίας, Δωσιάδας)

τεχνοπαίγνια
του Σιμιά

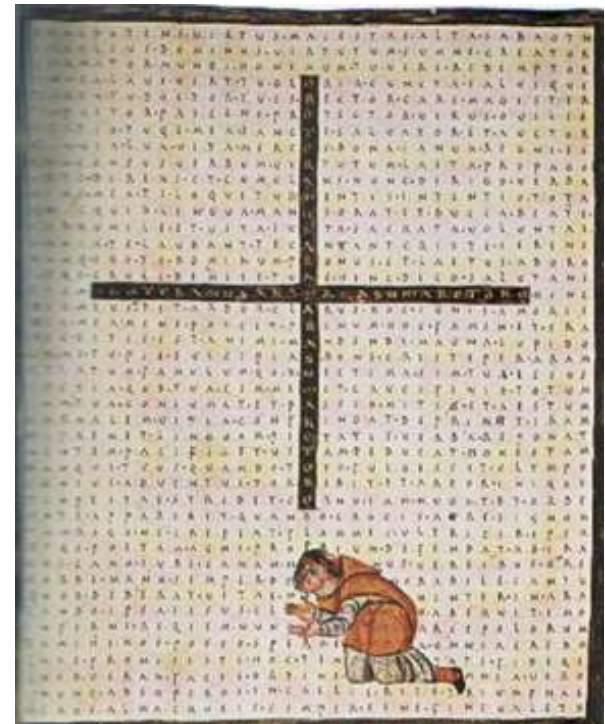
ΚΑΛΛΙΓΡΑΜΜΑ

(καλλιγράφημα / σχηματογράφημα)

Ιστορική αναδρομή:

- Carmina figurata – λατινική ποίηση
- Μεσαιωνική θρησκευτική ποίηση

Από μεσαιωνικό θρησκευτικό βιβλίο

ΚΑΛΛΙΓΡΑΜΜΑ

(καλλιγράφημα / σχηματογράφημα)

Ιστορική αναδρομή:

- Επανεισαγωγή : Μαλλαρμέ, Απολλιναίρ (calligrammes)

Γλυκέες λαβωμένες κόρες
ΜΙΑ ΜΑΡΕΥ ΜΑΡΕΥ
ΥΕΤ ΑΝΝΙ και ισού ΜΑΡΙ ΛΟΡΙ
που είστε κοπέλες
ΑΛΛΑ
κοντά σε
κάποιο συντριβάνι που
δακρύζει και παρακαλεί
αυτό το περιστεριό σ'έκταση αναπολεί

Όχι οι θύμας οι αλλοιώς
πρώτο στερέωμα πιά τέρμα ν'αναβάν
Φίλοι που φύγατε στον πόλεμο μακριά
Και πάω σ'αποκειμμένα τα νεύρα
Πάθωσι οι ματιές σας με λυγροί
Που ενό'λασκη ο Μπαρ και ο Νικηταί
Μεγάλα μάτια σαν τής καρδιάς
ΑΥΤΟΙ ΠΟΥ ΦΥΤΑΝΕ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ ΠΡΟΣ ΤΟ ΒΟΡΡΑ ΧΥΤΙΣΤΑΙΑ ΤΩΡΑ
Τό βράδυ πέφτει ο πέλαγος αίματάρ
Κίτσι όπου αβρονο αίμα σταζει ή ροδοδάφνη άνθος πολεμικό

Καλλιγράμματα του Απολλιναιρ

Cette adorable personne c'est toi
voilà
C'est
la bouche
d'après
la
qui
est
plus
bas
c'est
qui
est
à
travers
un
par

ΚΑΛΛΙΓΡΑΜΜΑ

(καλλιγράφημα / σχηματογράφημα)

Ιστορική αναδρομή:

- Ελληνικός κόσμος: Ψαλτήρας, Σεφέρης, Χρυσάνθης

Καλλιγράμματα
του Σεφέρη

Αναστοχασμός

- i Πώς υπηρετήσαμε τους τρεις πυλώνες των Ν.Α.Π. –άρα πώς συμβάλαμε στην (πολιτισμική και λογοτεχνική) αγωγή του ανθρώπου του 21ου αι. – με την επιλογή των παραπάνω κειμένων και την οργάνωση της διδασκαλίας με τη μέθοδο της σύγκρισης-συνεξέτασής τους;

Ας θυμηθούμε τους βασικούς πυλώνες των ΝΑΠ και τους κύριους άξονες του Π.Σ.Λ. που απορρέουν από αυτούς...

Άξονες Ν.Α.Π.

1

Κατέχουν ένα συνεκτικό και επαρκές σώμα γνώσεων από όλες τις επιστήμες

2

Αναπτύσσουν στάσεις και συμπεριφορές που διακρίνουν το δημοκρατικό πολίτη

3

Διαθέτουν τις κομβικές δυνατότητες, ικανότητες και δεξιότητες που απαιτούνται στην κοινωνία του 21^{ου} αιώνα

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Ι. Επαρκές και συνεκτικό σώμα γνώσεων (σχετικά με τη λογοτεχνική παραγωγή)

- ο Επώνυμη & ανώνυμη λογοτεχνική δημιουργία, αντιπροσωπευτικά ποιητικά κείμενα από τη νεοελληνική και την παγκόσμια λογοτεχνία
- ο Διερεύνηση της διαλεκτικής σχέσης της λογοτεχνίας με τον πραγματικό κόσμο
- ο Στοιχεία «γραμματικής» της ποιητικής γλώσσας
- ο Σχέση της λογοτεχνίας με άλλες μορφές τέχνης

II. Καλλιέργεια αξιών, στάσεων & συμπεριφορών που διακρίνουν τον δημοκρατικό πολίτη

- Ευαισθητοποίηση των μαθητών απέναντι στο οικοσύστημα
- Καλλιέργεια της ευαισθησίας και εκλέπτυνση του αισθητικού τους γούστου

III. Ανάπτυξη κομβικών ικανοτήτων, δεξιοτήτων-κλειδιών για την κοινωνία του 21ου αιώνα

- Αναλυτική και συνθετική σκέψη
- Δημιουργική φαντασία
- Κριτική επίγνωση της γνώσης
- Αναγνώριση της πολύμορφης πραγματικότητας και της πολλαπλότητας των οπτικών γωνιών
- Δημιουργική χρήση των ΤΠΕ

Αναστοχασμός

ii Πώς συμβάλαμε στην καλλιέργεια της φιλαναγνωσίας, στην εδραίωση, δηλαδή, μόνιμης επαφής των μαθητών με τη λογοτεχνία και με το βιβλίο γενικότερα και εκτός του σχολείου;

Ας θυμηθούμε τι επιδιώκει μεταξύ άλλων το Π.Σ.Λ...

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

- ο ... καλλιέργεια εσωτερικών κινήτρων που να ωθούν τους μαθητές και τις μαθήτριες σε μια σταθερότερη αναγνωστική σχέση με τη Λογοτεχνία και εκτός σχολικού περιβάλλοντος...

Με την υλοποίηση του διδακτικού σεναρίου εξασφαλίσαμε:

- ο επαφή με νέες, για τους μαθητές και τις μαθήτριες, παιγνιώδεις και προκλητικές μορφές της Λογοτεχνίας,
- ο ενεργητική εμπλοκή τους στη διαδικασία μάθησης,
- ο απελευθέρωση των δημιουργικών τους δυνατοτήτων μέσω της δημιουργικής γραφής και των άλλων δημιουργικών εργασιών,
- ο κατάδειξη της κομβικής σχέσης που υπάρχει μεταξύ μορφής και περιεχομένου για όλα τα πράγματα, μέσω της παραδειγματικής για τη Λογοτεχνία αυτής σχέσης.